

**ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ
ВІДНОСИН ПІДПРИЄМСТВ АПК**

З метою забезпечення ефективного господарювання суб'єктів ринку держава ініціює створення таких умов, за яких опрацьовуються та реалізуються відповідні стратегії. Саме завдяки інструментам державного впливу на суб'єкти національної економіки стає можливим і формування та подальший розвиток ефективних господарських відносин підприємств агропромислового комплексу. Зауважимо, що сукупність інструментарію державного впливу забезпечує реалізацію відповідної соціально-економічної політики, є підґрунтям вирішення господарських проблем суб'єктів ринку, сприяє зростанню життєвого рівня населення. Вагомий внесок у розв'язання низки проблем формування та розвитку взаємовідносин підприємств АПК зробили такі українські науковці: В. Богачов, В. Бойко, В. Гончаров, О. Єрмаков, О. Крисальний, Л. Михайлова, В. Рабштина, П. Саблук, М. Сахацький, О. Скидан, В. Ткаченко, Є. Ходаківський та ін. Окремі аспекти розвитку відносин між підприємствами розглядалися також у наукових розвідках зарубіжних дослідників, а саме: Дж. Кейнса, Ф. Котлера, Штефана фон Крамон-Таубаделя, Р. Харрода, Л. Штріве та ін.

Не відкидаючи позитивних здобутків та наукових надбань згаданих авторів, разом з тим, зауважимо, що спостерігається різновекторна спрямованість досліджень, відсутні системні розробки, присвячені характеристичі відповідного інструментарію та впливу держави на формування і розвиток відносин підприємств АПК у конкурентному середовищі. Розглядаючи фінансові, соціально-демографічні, екологічні, інноваційні, інтеграційні та деякі інші аспекти, дослідники лише фрагментарно приділяють увагу оцінці ролі держави і шляхам подальшого реформування національної економіки, а відповідний вплив на забезпечення ефективних взаємовідносин підприємств АПК у наукових доробках практично відсутній. Попри наявність значної кількості наукових публікацій, проблеми дослідження інструментарію та напрямів впливу держави на процеси еволюції таких відносин залишаються осторонь наукових інтересів більшості науковців.

Нині проблеми обґрунтування інструментарію та напрямів впливу держави на формування і розвитку ефективних організаційно-економічних відносин підприємств АПК за умов бурхливого розвитку конкуренції набула гостроти, що визначає актуальність і зумовлює вибір теми пропонованої статті.

Стаття розкриває сутність інструментарію та напрями державного впливу на формування ефективних відносин підприємств агропромислового комплексу за умов бурхливого розвитку конкуренції.

Зазначимо, що існує низка чинників, яка характеризує виробників сільськогосподарської продукції і сировини як учасників ринкових відносин, що об'єктивно мають нерівні стартові умови порівняно з іншими контрагентами ринку. Такі чинники не лише значною мірою визначають необхідність та рівень державного регулювання діяльності підприємств АПК, але й зумовлюють форми та зміст організаційно-економічних відносин між ними. До них належать такі [1, с. 101-103]: уповільнений обіг капіталу; відносно тривалі терміни окупності залученого капіталу; інвестиційна привабливість; недостатня мобільність ресурсів; нижча норма прибутковості на авансований капітал; тенденція до зменшення прибутковості порівняно з іншими галузями національної економіки; зменшення витрат домогосподарств на продукти харчування за одночасного зростання їх сукупних доходів внаслідок нееластичності попиту на продовольство; потреба у фітосанітарному та зооветеринарному контролі за виробництвом сільськогосподарської продукції і сировини; членство України у СОТ зумовлює необхідність жорсткого дотримання відповідних стандартів якості сільськогосподарської продукції і сировини тощо.

Отже, згадані об'єктивні чинники та умови дають підстави вважати доцільним посилення ролі держави у регулюванні як сільськогосподарського виробництва, так і інших сфер АПК. Варто зазначити, що така тенденція має місце незалежно від типу соціально-економічного устрою у державі.

Потреба у державному регулюванні ринкової економіки зумовлена низкою обставин, а саме:

ринковій економіці властиві недоліки, які долаються (чи пом'якшуються) дією ринкового механізму. Проте, економічна система господарювання за своєю сутністю певною мірою є консервативною, еволюційним шляхом вона може і не пристосуватися до змін, що відбуваються. Це призводить до згасання життєздатності економічної системи, настає період, коли загострюються властиві їй недоліки та проблеми, що не дає простору для подальшого розвитку продуктивних сил. Згадаємо, що негативні властивості і суперечності світової ринкової економіки періодично значно

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

загострюються, призводять до економічних криз і зумовлених ними соціальних потрясінь. У багатьох економічних дослідженнях обґрунтовується, що подолати їх за допомогою лише ринкового механізму неможливо, тому потрібне втручання держави. Її основні зусилля за таких обставин спрямовуються на опрацювання та послідовну реалізацію заходів щодо стабілізації господарського життя суб'єктів ринку, забезпечення збалансованості попиту та пропозиції, стримування зростання безробіття, інфляції, створення механізмів соціального захисту населення від негативних наслідків функціонування ринкової економіки;

ринковий механізм, будучи у цілому сприйнятливим до науково-технічного прогресу, не у змозі забезпечити стратегічні прориви у галузі науки, структурні перетворення в економіці. Вирішення зазначених проблем бере на себе держава, визначає основні завдання науково-технічної політики, фінансує фундаментальні дослідження, програми створення прогресивних технологій тощо;

ринковий механізм не у змозі формувати прогресивні структурні зрушення в економіці, а держава за допомогою системи пільг, податків, кредитів, субсидій, підготовки кадрів здатна стимулювати формування оптимальної галузевої структури національної економіки, розвиток багатокладності та добросовісної конкуренції;

ринкова економіка за своєю природою не здатна протистояти проявам монополізму, негативному впливу суб'єктів господарювання на екологічну рівновагу у державі, отже, зазначені проблеми має вирішувати лише держава;

складні регіональні проблеми властиві багатьом національним економікам і виникають під впливом історичних, національних, демографічних та інших неринкових чинників, а їх вирішення потребує відповідної вираженої регіональної політики держави;

інтернаціоналізація та глобалізація світового господарства, ускладнення зовнішньоекономічних зв'язків зумовлюють активну зовнішньоекономічну діяльність держави, яка об'єктивно має здійснювати контроль за міграцією капіталів і робочої сили, впливати на валютні курси, керувати платіжними і торговельними балансами, вирішувати безліч інших завдань у сфері функціонування національної економіки.

Сучасний ринок регулюється державою шляхом формування обґрунтованого правового супроводу фінансової підтримки науки, освіти, культури, соціального захисту населення, через податкову, кредитну, банківську системи, політику ціноутворення та інші регулятори, що забезпечують державну соціально-економічну політику. Дискусії щодо місця держави у ринковій економіці зводяться до двох теорій. Перша [2, с. 218] спирається на те, що механізм вільного ринку має внутрішні хиби, і, перш за усе, він позбавлений можливостей забезпечення економічної стабільності, а тому державне регулювання має охоплювати, з одного боку, забезпечення суспільних благ, ефективності, соціальної справедливості, а з іншого – високоефективної промислової стратегії формування структури національного господарства, надання фінансової підтримки розвитку пріоритетних галузей, регіонів та видів господарської діяльності, використовуючи індикативне планування та інші важелі регулювання економіки.

Друга теорія [2, с. 219] зводиться до того, що держава має обмежити втручання в економіку, вважаючи державне управління бюрократичним, неефективним, шкідливим відносно індивідуальної ініціативи, стабілізації економіки тощо. Прихильники цієї теорії вважають, що вільний ринок сам забезпечує макроекономічну стабільність, а роль держави має бути обмеженою виконанням традиційних функцій, що забезпечують стабільні темпи зростання грошової маси.

Але сучасна світова практика свідчить, що розвинені економічні системи поєднують ринкові засади, ґрунтуються на об'єктивних законах ринку (попиту, пропозиції, конкуренції, вільного ціноутворення тощо) і механізмі державного регулювання, виконуючи наступні регулюючі функції [3, с. 173-183]:

законодавча – опрацювання системи економічних, соціальних та організаційно-комерційних нормативних актів регулювання господарської діяльності суб'єктів ринку, що є гарантом однакових прав і можливостей усіх форм власності та господарювання. Так, захист конкуренції здійснюється на засадах антимонопольного законодавства, що дозволяє суб'єктам ринку реалізувати власні інтереси, вимушує їх діяти узгоджено, не порушуючи вимог об'єктивних законів ринку;

стабілізуюча – підтримання високого рівня зайнятості, ринкової рівноваги, стимулювання економічного зростання шляхом визначення цілей, напрямів і пріоритетів економічного розвитку держави, виділення відповідних ресурсів їхньої реалізації, використання грошово-кредитних та бюджетно-податкових важелів; пропозиції грошової маси; забезпечення зайнятості і доступності цін, боротьби з інфляцією і безробіттям;

розподільча – досягнення справедливого розподілу доходів у суспільстві, ефективне

розміщення ресурсів в економіці на основі усунення певних недоліків ринкової системи, здійснюючи перерозподіл доходів багатих верств населення на користь малозабезпечених, запроваджуючи відповідну фінансову, податкову політику, моніторинг ціноутворення; встановлення і контроль дотримання вимог оплати праці; національна оборона, громадський порядок, стан довілля, освіта, регулювання зовнішньоекономічних відносин, валютного ринку, міграції капіталів та робочої сили, оптимізації платіжного балансу тощо.

Межі регулюючого впливу держави не мають сягати функцій і повноважень суб'єктів АПК, оскільки такі дії матимуть ознаки безпосереднього втручання у господарську діяльність. Як наслідок, суб'єкти господарювання втрачатимуть мотивації до подальшого нарощування прибутковості, конкурентне середовище зазнає руйнівного впливу, погіршиться інвестиційний клімат тощо [4, с. 75-78]. Конкретний вибір інструментів державного впливу залежить від адекватності господарських відносин рівню і характеру розвитку продуктивних сил ефективності функціонування об'єктів інфраструктури споживчого ринку, антимонопольного регулювання, швидкості реагування суб'єктів національної економіки на сигнали ринку, їхньої спроможності реалізувати набуті конкурентні переваги тощо.

Постійно зростаючий вплив чинників зовнішнього середовища як на виробництво сільськогосподарської продукції і сировини, так і на інші сфери та галузі діяльності АПК, неспроможність їх функціонування у межах саморегуляції, структурні перетворення, що супроводжуються політичним протистоянням, дестабілізацією організаційно-економічних взаємовідносин між підприємствами, наявністю низки ризиків господарської діяльності, переконливо доводять необхідність не лише посилення присутності держави у сфері АПК, а й потребу перманентного вдосконалення регуляторних функцій держави з метою подолання існуючих суперечностей. З огляду на це, є потреба опрацювання нових принципів та методів державного регулювання АПК, які у сукупності доповнювали б дію ринкових механізмів саморегулювання діяльності суб'єктів господарювання.

Варто зауважити, що серед наріжних завдань, якими має опікуватися держава, чинне місце посідає продовольча безпека. Продовольча безпека є складовою частиною економічної безпеки країни – здатності держави гарантувати задоволення потреб населення у продуктах харчування на рівні, що забезпечує його нормальну життєдіяльність та відтворення робочої сили.

Умовами продовольчої безпеки є, перш за все, фізична та економічна достатність (доступність) необхідної кількості та асортименту продуктів харчування.

Фізична доступність продовольства передбачає перманентне його надходження у місця споживання в обсягах та асортименті, що відповідають платоспроможному попиту.

Економічна доступність продовольства обумовлюється рівнем економічного та соціального розвитку суспільства, що визначають можливість різних верств населення купувати певну кількість продуктів харчування широкого асортименту за доступними пересічному громадянину цінами, продуктове забезпечення соціальних закладів.

Сучасна ринкова система органічно поєднує вільну конкуренцію і важелі державного регулювання, які й утворюють регульовану соціально орієнтовану економіку. Ігнорування будь-якої з цих засад призводить до негативних наслідків: монополізації, інфляції, спаду ділової активності. Тому надзвичайно важливо, щоб держава виконувала лише ті функції, які б усували негативні явища ринкових відносин, не порушуючи господарські пропорції суб'єктів агропромислового комплексу.

У статті розкрито сутність інструментів та напрямів державного впливу на формування ефективних господарських відносин підприємств агропромислового комплексу за умов бурхливого розвитку конкурентного середовища. Подальші наукові розвідки потребують поглибленого наукового узагальнення проблеми розвитку соціального партнерства у межах соціально орієнтованої економіки на теренах трансформації відносин підприємств усіх сфер агропромислового комплексу.

Література

1. Березіна Л.М. Державна підтримка: її вплив на розвиток взаємовідносин суб'єктів АПК / Л.М. Березіна // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., (8-22 листопада 2010 р.). – Т.1. – Харків: ХНТУСГ, 2010. – С. 101-103.
2. Михасюк І.Р. Державне регулювання економіки / І.Р. Михасюк, А.Ф. Мельник, М.І. Крупка, З.М. Залога. – Львів: Українські технології, 1999. – 640 с.
3. Березіна Л.М. Світовий досвід державного регулювання АПК: уроки для України / Л.М. Березіна // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. Економічні науки. – № 16. – Т. 1. – Луганськ: Книжковий світ, 2011. – С. 173-183.
4. Березіна Л.М. Державне регулювання як чинник впливу на ефективність відносин підприємств АПК / Л.М. Березіна // Економіка Крима: наук.-практ. журнал: Сімферополь: ТНУ, 2011. – № 1 (34). – С. 75-78.